

KIRŞEHİR HALK İNANÇLARINDA VE HEKİMLİĞİNDE ANNE SÜTÜ

Breast Milk in Kirsehir Folk Beliefs and Medicine

Meltem YILMAZ¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, yilmazmeltem5@gmail.com, orcid.org/0000-0001-8014-2268.

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 24.08.2023
Kabul/Accepted: 10.10.2023

DOI:10.20322/littera.1349598

Anahtar Kelimeler

Anne sütü, Kırşehir sözlü kültürü, gelenek, pratik, ocak.

ÖZ

Anne sütü, yeni doğanın 0-2 yaş dönemine kadar ihtiyaç duyduğu protein, yağ, mineral ve vitaminleri içeren en uygun besin kaynağıdır. Bu nedenle bebeklerin sağlıklı gelişiminde anne sütü hayati önem arz etmektedir. Anne sütünün bu önemi, Türk sözlü kültürünün hemen her alanında kendisini göstermektedir. Bu bağlamda Türk halk inançlarında ve hekimliğinde anne sütü etrafında teşekkül etmiş pek çok pratik bulunmaktadır. Bu çalışmada Kırşehir halk inançlarında ve hekimliğinde anne sütünün yeri ve önemi açıklanmaya çalışılmıştır. İlk olarak anne sütünün içeriğine, özelliklerine ve tarihsel süreç içindeki yeri ve önemine değinilmiştir. Ardından alan araştırması yöntemiyle sahada derleme çalışması yapılarak derlenen veriler yazıya aktarılmıştır. Elde edilen veriler tasnif ve analiz edildikten sonra anne sütüne dair inanış ve uygulamaların altındaki etmenler, alandan verilen örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Anne sütü etrafında geliştirilen pratiklerin yapıma sebepleri açıklanarak çözümlenmiştir. Çalışmanın sonucunda anne sütünün doğacak bebeklerin cinsiyetlerini belirleme, zihinsel ve fiziki gelişimlerini sağlama, bebekler ve yetişkinlerde belirli hastalıkları tedavi etme, sesi, cildi ve vücudu güzelleştirme gibi işlevlerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Kırşehir sözlü kültüründe anne sütüne bağlı olarak geliştirilen umsuluk, çiğirt, ağan, ağız, firiz, alağaz, boğazçıl gibi kelimelerin türetildiği saptanmıştır. Teknoloji ve şehirleşmeyle bireylerin beklentileri ve yaşam şartları değişmiş, bu da anne sütü etrafında teşekkül eden pratiklere yansımıştır.

ABSTRACT

Breast milk is the most suitable food source containing proteins, fats, minerals and vitamins that the newborn needs until the the age of 0-2. For this reason, breast milk is of vital importance in the healthy development of babies. This importance of breast milk manifests itself in almost every field of Turkish oral culture. In this context, there are many practices formed around breast milk in Turkish folk beliefs and medicine. In this study, the place and importance of breast milk in Kırşehir folk beliefs and medicine were tried to be explained. In this context, firstly, the content, properties and place and importance of breast milk in the historical process are mentioned. Then, the data compiled by compilation work in the field with the field research method were transferred to the text. After the obtained data were classified and analyzed, the factors underlying the beliefs and practices about breast milk were tried to be explained with the examples from the field. The reasons for the practices developed around breast milk were explained and analyzed. As a result of the study, it was determined that breast milk has functions such as determining the sex of the babies to be born, providing their mental and physical development, treating certain diseases in babies and adults, beautifying the voice, skin and body. In addition, in the oral culture of Kirsehir, it was determined that words such as umsuluk, çiğirt, ağan, ağız, firiz, alağaz, and boğazçıl developed depending on breast milk were derived. With technology and urbanization, the expectations and living conditions of individuals have changed, which is reflected in the practices formed around breast milk.

Keywords

Breast milk, Kırşehir oral culture, tradition, practice, ocak.

Atıf/Citation: Yılmaz, M. (2023), "Kırşehir Halk İnançlarında ve Hekimliğinde Anne Sütü", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 9/4, 779-793.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Meltem YILMAZ, yilmazmeltem5@gmail.com

GİRİŞ

İnsan hayatı doğum, düğün ve ölüm olmak üzere üç önemli geçiş döneminden geçer. Doğum, hayatın başlangıcı olmasının yanı sıra insanı diğer geçiş törenlerine hazırlayan bir aşamadır. Zira insanın düğünü ya da ölümü, yaşamına, bir başka ifadeyle doğumuna bağlıdır.

Geleneksel Türk kültüründe doğum, soyun devamlılığını ve ailenin bütünlüğünü temsil etmektedir. Doğum ile başlayan annelik süreci ise yeni doğan için oldukça önemlidir. Çünkü anne bir bebeğin zihinsel, fiziksel ve bedensel gelişiminde koruyucu ve besleyici güç konumundadır. Bebeklerin sağlıklı gelişiminde ise anne sütü hayatidir.

Anne sütü, yeni doğanın ilk 4-6 ayında zihin ve beden gelişimini sağlayan en ideal besindir. Bu nedenle bebek, annenin süt üretme imkanı olduğu müddetçe ilk 6 ay sadece anne sütü ile beslenmeli ve anne, bebeğini iki yaşına kadar emzirmeye devam etmelidir. Annenin bebeğini doğumdan sonraki ilk yarım saat içinde emzirmesi, daha sonrasında ise bebeğine ağıladıkça meme vermesi gerekmektedir (Osmanoğlu 2016: 86). Anne sütü bebeğin sağlıklı bir şekilde büyümesini ve gelişmesini desteklediği gibi anne ile bebek arasındaki bağın güçlenmesini de sağlar. Her annenin bebeğinin ihtiyacına göre süt üretmesi, anne sütünün mükemmelliğini göstermektedir (Ekti Genç 2017: 18).

Anne sütünün %80'i sudan oluşmaktadır. Bir anne günde ortalama 700-800 ml süt salgılamaktadır ve annenin tükettiği sıvının ortalama 600-700 ml'si süte geçmektedir (Osmanoğlu 2016: 86). Bu sebeple annenin sağlığını koruyabilmesi ve süt salgılayabilmesi için yeterli miktarda su içmesi gerekmektedir.

İçerik olarak anne sütü, bebeğin fizyolojisine uygun çeşitli besin öğelerini, antimikrobiyal maddeleri, özgün bağışıklık hücrelerini ve büyüme hormonlarını barındırmaktadır (Ekti Genç 2017: 85). Dolayısıyla anne sütü, bebek için hem temel bir besin kaynağı hem de bebeği çeşitli hastalıklara karşı koruyan, sindirimi kolay, eşsiz ve doğal bir ilaç özelliklerini taşımaktadır. Anne sütünde çeşitli proteinler, mineraller ve vitaminler olmak üzere 200'den fazla bileşik madde bulunur. Ancak sütteki besin miktarı, annenin yaşına, emzirme döneminde gebe kalıp kalmamasına, geçirdiği hastalıklara, mevsimlere, bebeğin vaktinde doğup doğmamasına, beslenmesine, emzirme dönemine, emzirme süresinin uzunluğuna ve sıklığına göre değişiklik göstermektedir (Ekti Genç 2017: 85-90).

Anne sütünün bebek sağlığı için kısa ve uzun vadede birçok olumlu faydası bulunmaktadır. Çeşitli araştırmalar sadece anne sütü ile beslenen bebeklerin, ölümlerle sonuçlanabilecek pek çok hastalığa karşı bağışıklık kazandığını göstermektedir. Bu bağlamda yapılan araştırmalar, anne sütü ile beslenen bebeklerin, formül mamalar ile beslenenlere göre daha az enfeksiyon geçirdiklerini ve daha iyi gelişim gösterdiklerini belirtmektedir (Ekti Genç 2017: 90). Özellikle alt solunum yolu enfeksiyonları, gastrointestinal enfeksiyonlar, astım, otitis media, sepsis,

obezite, alerji, çölyak, egzama, menenjit ve çocukluk çağı kanserlerine karşı anne sütünün koruyucu etkileri gözlenmiştir (Ekti Genç 2017: 90- 92).

Anne doğumdan sonraki ilk birkaç günde, bebeği çeşitli hastalıklardan koruyan zengin içerikli, aşı niteliğinde kolostrum¹ denilen sarı ve bol proteinli bir süt salgılamasına rağmen zamanla bu sütün rengi beyaza dönmekte, içeriği ise bebeğin ihtiyaçlarına göre olgunlaşarak değişmektedir (Okumuş ve Mete 2014: 137).

Araştırmacılar avcı-toplayıcı yaşam süren topluluklarda, bebeklerin sadece anne sütü ile beslendiklerini öngörmektedir (Akçiçek ve Çeber Turfan 2017: 39). Eski Mezopotamya anlatılarına göre kadınlar, annelikle ve anne sütüyle yüceltilmiş, emzirmek de kutsal bir görev olarak addedilmiştir. Babil yazıtlarından bebeklerin anneleri veya sütanneleri tarafından 2-3 yaşına kadar emzirildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Babiller tarafından insanların ve tanrıların annesi olarak kabul edilen Babil Tanrıçası İstar'ın, bebeğini emzirirken tasvir edildiği saptanmıştır (Yüksel ve Bal Yılmaz 2021: 72). Yapılan tasvir, bize Babillerin anne sütü ile beslenmeye verdikleri önemi göstermektedir.

Antik Mısır ve Yunan'da tapınaklarda ve piramitlerde tanrıçaların emzirmelerine ilişkin figürler tespit edilmiştir. Antik Mısır'da Tanrıça İsis'in, Antik Yunan'da ise Hera, Afrodit, Persephone gibi tanrıçaların figürleri bulunmaktadır. İsis'in oğlu Horus'a emzirdiği sütün, ölümsüzlük verdiği inaniştir. Belirtilen dönemlerde, anne sütü hayvan sütünden üstün tutulmuş, bebeklerin sadece anne sütüyle beslenmesi gerektiğine, bu sütün de şifalı ve tedavi edici özelliklerinin olduğuna inanılmıştır. Annenin bebeğini emziremediği, sütünün yetersiz geldiği veya özellikle yüksek zümre kadınlarının çeşitli sebeplerle bebeklerini emzirmeyi tercih etmediği durumlarda ise bebeklerin sütanneleri tarafından beslendiği belirlenmiştir. Ebers Papirüslerinde² anne sütünü veya anne sütünün kalitesini artırmak için reçete örneklerine bile rastlanmıştır (Akçiçek ve Çeber Turfan 2017: 39-40).

Orta Çağ'da emzirme ve anne sütü, anne ile bebek arasındaki bağı temsil etmektedir. Genellikle toplumun üst sınıfında görülen annenin kendi çocuğunu emzirmemesi ve bebeğini bir sütanneye vermesi uygulamasının yaygınlaştığı zamanlarda bile emzirmenin annenin sorumluluğunda olduğu kabul edilmiştir. Dolayısıyla bu dönemde bebeğini kendi sütü ile besleyen anneler "iyi anne" olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca Orta Çağ'da anne sütüne mistik bir anlam yüklenerek Meryem Ana'nın sütünün kutsal ve mucizevi bir sıvı olduğu kabul edilmiştir. Belirtilen kutsiyet, Rönesans'ta önce kadına ardında da anne sütüne yüklenmiştir (Akçiçek ve Çeber Turfan 2017: 40-41).

Sütannelik, 16. yüzyılda aristokratik bir uygulama iken 17. yüzyılda burjuva sınıfına, 18. yüzyılda ise halk tabakasına yayılmıştır. Bu dönemde anne sütünün önemi anlaşılmaya başlanırken bebek maması sanayisinin gelişmesiyle anne sütü ile beslenemeyen bebekler, mama ile beslenmeye başlamıştır. 19. yüzyılın başlarında anne sütünün önemi kavranmış ve annelerin çoğu, bebeklerini kendileri emzirmiştir. Bu önemli değişimin

¹ Kolostrum, "Gebe kadının veya memeli hayvanların meme salgısı" anlamına gelen ağız sütüne verilen addır (URL-1).

²Eski Mısır'a ait tıp bilgilerini içeren yazmalara Ebers Papirüsleri adı verilmektedir. George Maurice Ebers tarafından bulunduğu için Ebers Papirüsleri adıyla anılan bu yazmaların M.Ö 1550'lü yıllarda yazıldığı düşünülmektedir (URL-2).

nedeni ise din adamlarının, doktorların ve bilim insanlarının sütannelik aleyhindeki söylemleri ve anne sütünün önemi ile ilgili konuşmalarıdır. Din adamları anneleri uyarılmış, süt aracılığıyla sütannedeki kötü huyların ve çeşitli kusurların bebeğe geçebileceğini belirtmişlerdir. Bilim insanları ise konuşmalarında bebeklerini emziren annelerin, toplumun sağlığı için sağlayacağı faydalara değinmiştir. Sütanne için taşralara gönderilen bebeklerin çoğunun ölmesi, bu söylemlerin doğruluğunu kanıtlamıştır (Akççek ve Çeber Turfan 2017: 42-46).

20. yüzyılda, birinci ve ikinci dünya savaşı yıllarında annenin bebeğini emzirmesi vatanseverlik ile bağdaştırılmıştır. Endüstri devriminden sonra kadınların çalışma hayatına girmesi, bebeklerin anne sütü ile beslenmesine duyulan ilginin azalmasına neden olmuştur. Bu süreçte bebeklerini mama ve biberonla besleyen annelerin modern anne olarak nitelendirilmesi, bebek beslenmesinde yanlış uygulamaları yaygınlaştırmıştır. Yaygınlaşmanın ardından doktorlar anneleri, bebeklerini ilk altı ay boyunca yalnızca anne sütüyle altı aydan sonra da anne sütüne ek olacak gıdalarla iki yıl süresince beslemeleri hususunda uyarılmış ve emzirmeye teşvik etmiştir. Yine UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan uyarılar, bebeklerin mama ve biberonla beslenmesi yönteminde caydırıcı olmuş ve annelerin bebeklerini emzirmelerini teşvik etmiştir (Akççek ve Çeber Turfan 2017: 47-48).

20. yüzyıldan günümüze kadar anne sütü ile ilgili araştırmaların sayısı oldukça artmıştır. Bu çalışmalarda anne sütünün bebek için eşsiz bir besin kaynağı olduğu ve bebek beslenmesindeki önemi vurgulanmıştır. Böylece anne sütü, yeni doğanın beslenmesinde Antik dönemlerdeki üstünlüğünü geri kazanmıştır.

Neredeyse tüm kültürlerde anne sütüne verilen önem Türk kültüründe de yerini bulmuş ve Türk sözlü kültürünün hemen her alanında kendisini göstermektedir. Söz gelimi *Dede Korkut Kitabı*'nın Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu'nda karşımıza çıkan Hızır, avlanırken vurulan Boğaç Han'ın yarasını, annesinin sütü ve dağ çiçeğinden yapılan bir merhemden iyileştireceğini söylemektedir (Ergin 2021: 5). Belirtilen boydan hareketle anne sütünün açık yaralarda oluşabilecek enfeksiyonları iyileştirici etkisinin olduğu söylenebilir. Anne sütüyle birlikte kullanılan dağ çiçeğinin de Oğuzların kutsadığı Kazılık Dağı'na ait olması önemlidir (Sarpkaya 2015: 100). Bu önemin anneye ve Türk mitolojisindeki kahramanları anne gibi koruyan dağ ruhları ile dağ iyelerine yüklenen kutsiyetlerle bağı kurulabilir.³ Ayrıca bahsi geçen boydaki Hızır için, döneminin halk hekimi ve halk hekimliğinin kut ile ilişkisini gösteren bir varlıktır, nitelemeleri yapılabilir. Çünkü Eski Türk inancında zorda kalan kahramanlara yardım eden bozkurt ile Kıdır iyesi gibi varlıkların İslamiyet'le birlikte Hızır'a dönüştüğü bilinmektedir (Duman 2012: 193-194).⁴

Türk sözlü kültüründe anne sütü etrafında şekillenmiş kalıplaşmış ifadeler bulunmaktadır. Bu bağlamda ahlaklı bozuk kişiler için "sütü bozuk / mayası bozuk" ve "sütsüz" ifadeleri kullanılırken güzel ahlaklı ve davranışlarıyla

³ Eski Türklerde dağların Tanrı'ya olan yakınlığından, yurdun koruyucusu olan Al Dede, Ulu Ana gibi dağ iyelerinin varlığından ve "gök ile yer arasına yerleşmiş kutsal dağ" tasavvurundan dolayı dağ kültürünün oluştuğu ve bazı dağların kutsandığı tespit edilmiştir (Çoruhlu 2000: 47; Beydili 2004: 26, 33). Cüveyni'nin *Tarih-i Cihanguşa* eserinde Ordu Balig'da dağın anne rahmi gibi görev yaptığı, üzerine doğan gün ışığından sonra da dağda bir kapının açıldığı ve açılan kapıdan içeriye giren Uygur halkının emzikli bir çocukla karşılaştığına dair bir efsane bulunmaktadır (Çoruhlu 2000: 114). Anlaşılabacağı üzere, tıpkı anne sütü gibi Dede Korkut'taki dağ çiçeğinin de annelikle ve kutsiyetle bağı bulunmaktadır.

⁴ Bu bağlamda ayrıntılı bilgi için bk. Çobanoğlu 1997: 165-173; Oğuz 2002: 82.

insanların takdirini kazanan insanlara “helal süt emmiş”, “ananın ak sütü gibi helal olsun” ifadeleri kullanılmaktadır (KK-1, KK-2, KK-3).⁵ Ayrıca yöreden ahlakın aileden bebeğe geçtiğini anlatmak için kullanılan “Sütle giren huy, canla çıkar” atasözü derlenmiştir (KK-4).

Yapılan incelemeler sonucunda, bugüne kadar anne sütünün Türk halk inançlarındaki ve hekimliğindeki işlevsel özelliklerine dair sınırlı sayıda çalışmanın yapıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışma, belirtilen konu üzerine kaleme alınmış ilk çalışmalardandır.⁶ Alandaki eksikliği giderebilmek için oluşturulan bu çalışmada, sadece Kırşehir sözlü kültüründen derlenen anne sütü etrafında teşekkül etmiş pratiklere⁷ yer verilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak 2012-2019 yılları arasında kaynak kişilerin de rızasıyla sahada yüz yüze görüşme metoduyla sözlü derleme çalışması yapılmıştır. Ardından derlenen veriler yazıya aktarılmıştır. Aktarma işleminden sonra elde edilen veriler, analiz edilerek halk inançları ve halk hekimliği alanlarına göre tasnif edilmiştir. Belirtilen alanlardaki anne sütünün yeri ve önemine değinilerek anne sütüne bağlı yapılan uygulamaların altındaki etmenler, sebep sonuç ilişkisi dâhilinde, alandan verilen örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca tespit edilen pratiklerin çözümlemelerine gidilmiştir.

Halk İnançlarında Anne Sütünün Yeri ve Önemi

Halk inançlarının temel işlevi, insanoğlunun belirli ihtiyaçlarını giderebilmektir. İnsan davranışlarının temelinde ise korunma ihtiyacı bulunmaktadır. İnsanoğlu, muhtelif kültürel korunaklar üreterek genlerini ve kültürünü yarınlara taşımak isteyen bir canlıdır. Üretilen kültürel korunaklardan birisi de halk inançlarıdır (Dökmen 2016: 13-25).

Anne sütü etrafında geliştirilen inanışların temelinde, anne sütüne yüklenen kutsiyetten faydalanma, anneyi ve bebeğini koruyarak insanı yaşatma ve soyun devamlılığını sağlama düşünceleri bulunmaktadır. Kırşehir’den derlenen inanışlar ve bu inanışların temelindeki düşünceler şunlardır:

Ultrasonun olmadığı dönemlerde doğacak bebeğin cinsiyeti hakkında bilgi sahibi olabilmek için anne sütüne başvurulduğu saptanmıştır. Bu bağlamda hamileliğin sekizinci ayındaki kadınların, göğüslerinden sağdıkları sütleri bir bardak suya damlatarak bir süre bekledikleri belirlenmiştir. Bardağa damlatılan süt, suyun yüzeyine çıkarsa doğacak bebeğinin kız; dibine çökerse oğlan olacağına inanılmaktadır (KK-2). Diğer bir pratikte ise hamile kadının sütü, bir kaşığa damlatıldıktan sonra birkaç dakika beklenmektedir. Sütün kaşığa dağılmaması durumunda doğacak bebeğin erkek, dağılması durumunda ise kız olacağına inanılmaktadır (KK-5).

Belirtilen inançların oluşumu yörede erkek bebeğe verilen değeri göstermesi bakımından önemlidir. Bu durum, yörede hamile olan kadınların fiziki özelliklerine dair saptanan diğer halk inançlarından anlaşılabilir. Bu bağlamda alandan tespit edilen sadece göbeklerinden kilo alan kadınların oğlan, vücudunun her bölgesinden,

⁵ Sözlü kaynakların künyeleri (KK-1, KK-2 ...) şeklinde gösterilmiştir. Kişiler hakkındaki ayrıntılı bilgilere makalenin sonunda, ad-soyad, doğum-ölüm tarihi, eğitim durumu, mesleği, ikamet yeri ve görüşme tarihi sıralamasıyla yer verilmiştir.

⁶ Bu bağlamda yapılan ve anne sütünün Türk halk hekimliğinde tedavi ettiği hastalıkların adlarını sıralayan diğer çalışma için bk. Avcıoğlu 2023: 393-403.

⁷ Pratik kavramı, inanç, örf, âdet, uygulama gibi kültürel faktörlerin hepsini ifade etmek için kullanılmış bir kavramdır (Acıpayamlı 1962: 14).

özellikle de kalça kısmından kilo alan kadınların ise kız bebeklerinin olacağına dair inanç önem arz etmektedir (KK-6). Çünkü belirtilen inançtan, kızların fiziki olarak annelerini çirkinleştirirken erkeklerin güzelleştirdiği anlaşılmaktadır. Bu durumun sütün sudaki konumuna da yansdığı düşünülebilir. Zira erkeklerin kadınlara oranla daha yağsız oldukları bilinir. Bu farkındalık bize yağlı sütün su yüzeyinde kalmasının kız çocuğuna, yağsız sütün su dibine çökmesinin ise erkek çocuğuna işaret ettiğini düşündürmektedir. Yine Mucur'da hamileler için söylenen "Kızı göbekte, oğlanı döşte götür." (KK-2) ölçülü sözü de bu bağlamda değerlendirilmesi gereken bir başka tasavvurdur.

Geçmişten günümüze anne sütünün bebeğe verilme zamanı değişiklik arz etmektedir. Geçmişte bebeğin kulağına ezan okunmadan bebek emzirilmezken günümüzde dünyaya gözlerini hastanede açan bebekler, anneleri tarafından üç İhlas ve bir Fatıha suresi okunduktan sonra hayırlı bir ömrünün olması için sağ göğüsten emzirilirler (KK-1, KK-2). Kulağa ezan okuma pratiğinin altında ise bebeğin imanlı olacağına ve sağır olmayacağına dair iki temel inanç bulunmaktadır.

Memeyi tutamayan bebekler için meme uçlarına şeker ya da şerbet sürülmektedir (KK-1, KK-2). Şekilsel nedenlerden ve bebeğin damak gelişiminden dolayı memeyi tutamayan bebekler için de anne ya elleriyle ya da süt pompasından yardım alarak sütünü bir kaba sağdıktan sonra bebeğinin süt ihtiyacını karşılamaktadır. İhtiyaç fazlası süt ise kutsal kabul edildiğinden ayak değmeyen yere dökülmektedir (KK-1, KK-2, KK-7, KK-8, KK-9).

Bebeğin emzirme vakti, ağlamasına paralel olarak gelişir. Halk arasında "Ağlamayana meme yok" atasözü de bu durumdan kaynaklı oluşmuş bir atasözüdür. Ancak yeni doğanın damağının düşmemesi için bebek, beşer dakika aralıklarla emzirilmelidir (KK-10).

Yörede bebeğin memeyi emme şekline göre ilerideki huyuna ve karakter özelliklerine dair tahminlerin yürütüldüğü inançlar geliştirilmiştir. Bu bağlamda annesini iştahlı ve hızlı emen bebeklerin, ileride cesur ve "boğazcıl"⁸ olacağına inanılmaktayken çok emdiği hâlde doymayan bebeklere "alağaz" adı verilmektedir (KK-1, KK-2).

Yeni doğanın emdiği ilk süte "ağan" adı verilmektedir. Bu sıvı, sarımsı bir renktedir. Bu sıvının bebeğin sesini güzelleştireceğine ve onu sarılık gibi pek çok hastalıktan koruyacağına inanılmaktadır (KK-1, KK-9).⁹

Anne sütünün bebeğin gelişimini desteklediğini gösteren nişaneler vardır. Bu bağlamda anne sütünü emdikten bir hafta sonra bebeğin avuç içlerindeki derilerin dökülmeye başlaması ve göbeğinin düşmesi sütün bebeğe yaradığına ve bebeğin sağlıklı bir gelişme gösterdiğine işaret etmektedir (KK-7).

Kırşehir'in köylerinde doğum yapan inek, koyun, keçi gibi hayvanlardan sağılan ilk süte, "ağan" ya da "ağız" adı verilmektedir.¹⁰ Ağanın birçok hastalığa şifa olduğuna ve onu içenlerin sesinin güzelleşeceğine inanılmaktadır (KK-1, KK-2, KK-11). Ayrıca hayvan sahipleri, ağandan aldıkları bir miktar sütü, çeşmeye ya da bir akar suya

⁸ boğazcıl: Yemeye düşkün kişi.

⁹Belirtilen inancın tıp bilimi tarafından doğruluğu kanıtlanmış ve çalışmanın giriş bölümünde aktarılmıştır.

¹⁰ Kırşehir Ağızları Sözlüğü'nde ağan, "Yeni buzağılamış ineğin ilk sağılan sütü, ağız"; ağız ise "Büyük ve küçükbaş hayvanların doğdukları zaman çıkan ve koyu olan ilk sütü, ağan" olarak tanımlanmaktadır (Günşen 2001: 4).

dökerek hayvanlarının sütlerinin çoğalacağına inanırlar (Yılmaz 2008: 43). Bu uygulamada süt ile su arasında benzerlik ilişkisi kurulmuş ve suyun bolluğu, süte yansıtılmak istenmiştir.

Eski Türk inanışlarına göre göl, nehir, ırmak gibi çeşitli su kaynaklarını koruyan ve o bölgenin düzenini sağlayan “su iyesi” bulunmaktadır. İnsanlar su iyесinin kötücül etkilerinden korunmak, bolluk, bereket, huzur ve güven içinde yaşamak için bu su kaynaklarına çeşitli maddeler ile saçı yapmışlardır. Bu maddelerden biri de süttür ve süt bereket getirmesi için su iyelerine saçı olarak sunulmuştur (Yıldız 2022: 41, 174). Bu bağlamda Kırşehir’den tespit edilen ağandan alınan sütün suya dökülmesi uygulamasının temelinde de su iyesine saçı yapma geleneği bulunabilir. Bu bağlamda bölgeden derlenen pratiğin altında sütün bereketini artırmak ve su iyесini memnun etmek düşüncelerinin olduğu söylenebilir.

Hamilelik döneminde anne adayları süt yapması için hoşaf, şekerli su, çay, süt gibi sulu gıdaları tüketir (Yılmaz 2008: 24). Lohusalık sürecinde ise annenin sütünü artırmak amacıyla kuymak¹¹, hoşmerim¹² adlı yiyeceklere, tatlı ve sıvı gıdalara başvurulur. Bu bağlamda pekmez, sıcak çorba, eritilmiş tereyağı, süt, incir, kuru üzüm, çir yağlaması¹³, hurma, tahin helvası, lokum, bulgur pilavı, dereotu ve kavrulmuş zeyrek en çok tercih edilen gıdalardandır (KK-11, KK-12, KK-13, KK-14, KK-15, KK-16, Seyfeli 1995: 337) Anne sütünü artırmak için karabiber, tarçın, Hindistan cevizi, bal ve yağ karışımının da lohusaya yedirildiği belirlenmiştir (Seyfeli 1995: 337).

Yine, anne sütünü artırmak için lohusanın ılık suyla banyo yaptığı tespit edilmiştir (KK-1, KK-2). Yörede yapılan bu uygulamanın işlevi tıbben de doğrulanmış ve doktorların annelere sık sık ılık duş almalarına dair önerileri saptanmıştır (Osmanoğlu 2016: 87).

Belirtilen pratiklerin dışında lohusanın sütünün çabuk gelmesi için eline süpürge verildiği ve bu süpürgeyle kendi evini süpürdüğü gözlenmiştir (KK-14). Tespit edilen pratiğin temelinde lohusa kadının etkisinde olduğuna inanılan al karısından, bir başka ifadeyle kara iyeden dolayı sütünün gelmediği inancı bulunmaktadır. Çünkü Anadolu’da ev temizliğinde kullanılan süpürge’nin “al” etrafında şekillenen kara iyeleri de temizlediğine ve al karısının süpürge’nin olduğu yerlere yaklaşmadığına dair inançlar bulunmaktadır (Acıpayamalı 1974: 120; Kalafat 2009: 43-45). Bu inançların da yine benzer benzer ilişkisinden faydalanarak üretildiği söylenebilir.

Annenin sütünün bebeği doyurmaya yetersiz kaldığı, gelmediği ya da bebeğe yaramadığı durumlarda bir başka emzikli kadına başvurulabilir. “Süt annelik” adı verilen bu uygulamada dikkat edilen husus, bebeği emzirecek kadının ahlaklı ve sağlıklı olmasıdır (KK-1, KK-2). Bu dikkat süt aracılığıyla sütannedeki kötü huyların veya sağlık sorunlarının bebeğe geçeceğine olan inançtan dolayıdır (Akçiçek ve Çeber Turfan 2017: 46). Belirtilen inançların oluşumunda insanın tecrübe ve gözlem yeteneğini kullanarak mantıklı bir benzetme yapma

¹¹ Genellikle ilçede erkek çocuğu doğuran lohusalara süt yapması için pişirilerek götürülen bir yemektir. Ana malzemeleri yufka ekme, su, tereyağı, pul biberi ve tuzdur. El ile küçük parçalara ayrılan yufka ekme bir tencereye alınır. Tencereye bir çay bardağı su döküldükten sonra, tenceredeki ekme suyunu çekene kadar pişirilir. Bir tavada tereyağının üzerine pul biberi yakılarak pişirilir. Ardından tereyağlı sos, tenceredeki ekmeğin üzerine dökülür. Hazırlanan yemeğe tuz ilave edildikten sonra yemek lohusaya ikram edilir (KK-1).

¹² Erkek bebek dünyaya getiren lohusalar için yapılan bir tatlıdır. Bu tatlı tereyağında kavru lan unun üzerine bol miktarda toz şekerin dökülerek karıştırılmasıyla yapılır ve lohusaya sütünü artırmak için yedirilir (KK-1).

¹³ Kuru kayısının bol tereyağı ve şekerle pişirilmesinden elde edilen tatlıya verilen addır.

düşüncesi vardır. Çünkü yörede acı ve ekşi yiyen lohusaların sütlerinin bebeklerini rahatsız ettiği gözlenmiş ve bu gözlemden sonra lohusalar beslenmelerine dikkat etmişlerdir (KK-1). Bu durum tıpta da karşımıza çıkmakta ve emziren annelerin kullandığı ilaçların süt yoluyla bebeğe geçeceği ilaç reçetelerinde yer almaktadır (Osmanoğlu 2016: 87). Dolayısıyla insanlar, ilaçlar ya da gıdalar gibi sütü vasıtasıyla sütannedeki hastalıklar ile iyi ve kötü ahlakın bebeğe geçebileceği hususunda bir bağ kurmuş olabilir.

İki yaşına gelen çocukları anne sütünden soğutarak kesmek için göğüs uçlarına salça, acı biber, oje gibi maddeler sürülmektedir (KK-1, KK-2). Ancak aniden süttten kesme ve bunun için meme ucuna çeşitli maddeler sürme durumu hem süttten kesme sürecini zorlaştırmakta hem de çocukta diğer gıdaları reddetme tepkisinin oluşmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda ise çocukta beslenme bozuklukları ve çeşitli hastalıklar ortaya çıkmaktadır (Okumuş ve Mete 2014: 153). Bu bağlamda bebeği süttten kesme süreci, belirli bir zamana yayılmalı ve aşamalı olarak yapılmalıdır.

Anlaşılabacağı üzere anne sütünün soyun devamındaki hayati önemi, şifalı olması, şifalı olduğu için kutsal addedilmesi ve bu kutsiyetten faydalanılma düşüncesi ile yörede anne sütü etrafında teşekkül etmiş pratikler geliştirilmiştir.

Halk Hekimliğinde Anne Sütünün Yeri ve Önemi

Kırşehir’de belirli hastalıkların tedavisinde anne sütüne başvurulmuş ve onun şifalı özelliklerinden yararlanılmak istenmiştir. Alandan tespit edilen hastalıklar, bu hastalıkların tedavi yöntemleri ile anne sütünün bu hastalıklardaki yeri, önemi ve işlevleri şöyledir:

Bebeklerin ve yetişkinlerin kulak ağrısını gidermek için ağrıyan kulağa iki damla anne sütü damlatılmaktadır (KK-2). Söz gelimi kulak ağrısından muzdarip olan bir yetişkinin ağrısı, kız bebeği olan bir annenin sütüyle tedavi edilirken aynı ağrıya sahip olan bir erkek bebek için kızı olan annenin sütüne, kız bebek için de oğlu olan annenin sütüne başvurulmaktadır (KK-17, KK-18, KK-19, KK-20). Ebû Davud, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) “kadınlar da erkeklerin bir benzeridirler” buyurduğunu rivayet etmektedir (2007: 88). Kadın erkeğin, erkek de kadının yarısıdır. Dolayısıyla kadın ve erkek bir bütünü temsil etmektedir. Bu hadisi şeriften yola çıkarak yörede kulak ağrısı çekenler için uygulanan metodun erkek ve kız bebeklerin birbirini bir bütün olarak tamamlaması düşüncesiyle yapıldığı söylenebilir. Yani yapılan uygulamadaki cinsiyet farkının sebebi, zıtlıkların tamamlayıcılığındandır.

Bebeklerde oluşan sarılığın, bol miktarda emilen anne sütüyle iyileştiği düşünülmektedir (KK-12, KK-18, KK-21). Tıp bilimi de bebekte oluşan sarılık ile anne sütü arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu doğrulamıştır. Zira doktorlar, yeni doğanın yeterince anne sütü ile beslenememesi durumunda aşırı kilo kaybı yaşayacağını, kilo kaybının ise bebekte özellikle de ilk 24 saatte sarılık oluşturacağını gözlemlemiştir. Dolayısıyla doğumdan hemen sonra bebeğin sarılığa yakalanmaması için bebek sık sık emzirilmelidir (Çoban vd. 2018: 173-174).

Hamilelik sürecinde annenin yüzüne düşen ve “çiğirt” adı verilen cilt lekeleri, annenin kendi sütünü yüze sürmesiyle iyileştirilmektedir. Bu durum anne sütünün cilt üzerindeki iyileştirici etkisini göstermektedir. Bu

bağlamda yörede bebeğin cildinin güzelleşmesi için annesinin sütünün yüzüne, ileride tüylü olmaması için de vücuduna sürüldüğüne dair veriler tespit edilmiştir (KK-1, KK-2, KK-9). Ayrıca emziren kadının göğüs uçlarındaki çatlak ve yaralar da bunların üzerine annenin kendi sütünün sürülmesiyle tedavi edilmektedir (KK-1).¹⁴

Yörede insanlar, dudakta oluşan uçukları tedavi etmek için hayvandan sağılan ağandan faydalanmaktadır. Özellikle ineklerin ağanı, uçukların üzerine krem gibi sürülerek uçuklar tedavi edilmektedir (KK-7). Bu durum anne sütünün mikropsuz olmasından ve mikropların neden olduğu hastalıklara karşı koruyucu olmasından kaynaklanabilir (Okumuş ve Mete 2014: 138). İnek, koyun, keçi gibi hayvanlardan sağılan “ağan” da anne sütü gibi anti-mikrobiyal özelliğe sahip olduğu için uçuk gibi mikrobiyal hastalıkları iyileştirmiş olabilir.

Yörede sütü olmayan kadınlar, Kırşehir’in Çiçekdağ ilçe merkezine 10 km uzaklıkta bulunan Alahacılı Köyü’ndeki “Yeşil Pabuç Ocağı”na giderler. Köyde ikamet eden iki amca çocuğu, bu ocağın sahipleri olarak bilinirler. Hastalıkları tedavi etmek için kullanılan yeşil pabuç, hâl-i hazırda Mehmet Yıldız’ın evinde bulunmaktadır. Pabuç birer hafta arayla amca çocukları arasında el değiştirmektedir. Seyyid Molla Osman’ın¹⁵ soyundan günümüze kadar geldiği söylenen ve 25 x 10 cm civarındaki pabuç, yeşil bir beze sarıdır. Bu nedenle pabucun şekli ve hangi maddeden yapıldığı bilinmemektedir. Yüklenen değerden dolayı pabucun dış yüzünün açılmasına izin verilmemektedir. Ocak sahibi Zeynep Yıldız’ın aktardığı verilere göre yeşil pabuç ocağının oluşumu şöyledir:

Ermiş olduğuna inanılan yeşil cübbeli ve sarıklı bir grup Alahacılı Köyü’ne gelerek burada yaşamaya başlarlar ancak bir süre sonra vefat ederler. Bunun üzerine köyde onlar için türbe yapılır ve köylüler tarafından bu türbe bir süre sonra ziyaret yeri hâline dönüşür. Onlardan geriye kalan bir yeşil pabuç ise muhtelif hastalıklara şifa dağıtmak maksadıyla kullanılmaktadır.

Kaynak şahıstan alınan bilgilere göre Çiçekdağ’na bir kaymakam atanır. Yeşil pabuç ocağına ve türbeye yapılan ziyaretleri öğrenen kaymakam, bu pabucun hiçbir özelliğinin olmadığını, ocak sahiplerinin de bunu birtakım menfaatler elde etmek için kullandıklarını söyleyerek pabucun köyden alınarak kendisine getirilmesini emreder. Köylüler, kaymakama pabucun götürülmesi hâlinde, yeniden yerine döneceğini bildirseler de kaymakam onları dinlemez ve ocaktan getirttiği pabucu bir dolaba kilitler. Ertesi gün dolabı açtığında pabucun yerinde olmadığını ve çocuğunun da felç olduğunu gören kaymakam, hemen erenler için yapılan türbeye gider. Türbede getirttiği pabucu gören kaymakam, pabucun kerametine inanır ve onu ocak olan aileye iade eder. Köye giderek bir kurban kesen kaymakamın, eve döndüğünde çocuğunun iyileştiği anlatılmıştır (KK-23)

Özellikle yüz felci, kekemelik, ağrı, sızı gibi hastalıklara şifa bulmak isteyenlerin gittiği Yeşil Pabuç Ocağına ve türbeye, sütü gelmeyen lohusalar ile çocuğu olmayanlar da gelirler. Ocak sahibi vücudun rahatsızlık bulunan

¹⁴ Belirtilen durum hayvanlar için de geçerlidir. Hayvanların vücudundaki yaraların tedavisi ise kendi sütlerinin yaralarının üzerine dökülmesiyle yapılmaktadır (KK-1).

¹⁵ Yavuz Sultan Selim’in halifelik hırkasını almak için yaptığı Mısır seferinde onu karşılayan ve 15. yüzyılda Mısır’da yaşayan saygın bir aşiret boyundan olan Molla Osman, Selim’in teklifiyle aşiret beyleriyle birlikte Anadolu’ya gelir. Delice ırmağı boyunca hayvancılıkla uğraşan Molla Osman, etrafındakilere bir gün, üç gün sonra öleceğini söyleyerek bulunduğu yere gömülmesini vasiyet eder. Belirtilen gün vefat eden Molla Osman adına köylülerce türbe yapılmış ve türbe geçmişten günümüze ziyaret yerine dönüşmüştür (URL-3)

bölgelerini, diz kapağının altı hariç, yeşil pabuç ile hafifçe birkaç defa vurup dualar okuyarak tedavi etmeye çalışır. Ayrıca hastaların türbede adak kurbanı kesip dağıttıktan sonra şifa buldukları anlatılmaktadır. Özellikle sütü gelmeyen kadınlar, göğüslerine dualar eşliğinde vurulan yeşil pabuç ile tedavi edilmektedirler (KK-23).

Fotoğraf-1: Alahacı Köyü'ndeki yeşil pabuç ile Molla Osman Türbesi (Meltem Yılmaz Arşivi; URL-3)

Canının çektiğini yiyemeyen lohusanın ateşi çıkar, göğüsleri şişer ve sertleşir. Halk arasında bu rahatsızlığa, "umsuluk" veya "umsunuk" adları verilmektedir. Yörede bu hastalığı tedavi etmede kullanılan üç metot saptanmıştır. Bunlardan ilki şöyledir:

Lohusalar genellikle ziyarete gittikleri evlerde gördükleri ya da kokularını aldıkları yiyecekleri tadamadıkları için umsuluğa yakalanırlar. Bu durumda lohusaya umduğu evden yiyemediği yiyecek getirtilerek ya da arzulanı yiyecekler pişirerek yedirilir. Ardından lohusaya avcu yalattılır ve ellerini "Umduğun bu olsun." diyerek göğüsüne sürmesi söylenir. Böylece lohusanın umsuluğu tedavi edilir (KK-1, KK-2).

Umsuluk tedavisindeki ikinci metota göre temiz bir süpürge ateşe tutularak ısıtıldıktan sonra lohusa kadının göğüsleri bu süpürge ile süpürülür. İnançın altında halk inançlarında da belirttiğimiz kara iyelerden süpürgeci sihirli gücü ile korunma düşüncesi bulunmaktadır (Kalafat 2009: 43-45).

Umsuluğu tedavi etmede uygulanan bir diğer metot ise lohusanın şişen ve sertleşen göğüslerinin ılık suda yıkanması metodudur (KK-1).

Anne sütünü emdikten sonra kusan ya da sürekli ishal olan bebeklere "süt yaramıyor" denilir. Bu durum bebeğin sütü hazmedemeyişinden kaynaklanmaktadır. Ateşte ısıtılan yorgan iğnesinin sıcaklığıyla bebeğin midesinin üzerindeki deri dağlanarak bu durum tedavi edilmeye çalışılır. Dağlama adı verilen bu işlem ile kusmanın ve ishalin bittiği belirtilmektedir (KK-1, KK-2). Dağ, vücudun rahatsızlanan kısmını ateşte ısıtılmış bir araçla yakarak iyileştirme işlemi olarak tanımlanmaktadır (Durmuş 2012: 114-115). Dağlama işlemi, suyun çeşmenin başından kesilmesine benzetilir. Çünkü bir uzuv hastalanır ve görevini yerine getiremezse hıtlar¹⁶

¹⁶ İnsan vücudunda olduğu düşünülen "safra, sevda, dem ve balgam gibi dört unsurdan her biri"ne hırt adı verilmektedir (Durmuş, 2012: 116).

oraya yürür. Bu nedenle hıltların geçeceği yer dağlanarak o uzva geçişi engellenir (Durmuş 2012: 116). Böylece hastalığa sebep olan unsurlar ortadan kaldırılır ve o uzvun hastalığı iyileştirilir. Tıpkı hıltların geçtiği yerlerin dağlanması gibi bebeğin midesindeki derinin dağlanmasıyla da midedeki hastalık tedavi edilerek bebekteki kusma ve ishal rahatsızlıklarının tedavi edildiği söylenebilir.

Anne sütünün fazla emilmesi kuzu gibi küçükbaş hayvanlarda ise “firiz” hastalığına neden olur. Firiz, üç günden sonra anne sütünden ayrılamayan kuzunun fazla süttten dolayı bağırsaklarında oluşan rahatsızlığa verilen addır. Bu hastalık kuzunun ölmesine sebep olur. Bu bağlamda kuzunun hayatta kalabilmesi için üç gün içinde annesinden ayrılması gerekir (KK-1).

SONUÇ

Yapılan inceleme ve değerlendirmeler sonucunda Kırşehir’de anne sütünün belirli işlevlere sahip olduğu saptanmıştır. Anne sütünün doğacak bebeğin cinsiyetini belirleme, yeni doğanın sağlıklı gelişimini sağlama, bebekler ve yetişkinlerde belirli hastalıkları tedavi etme, sesi, cildi ve vücudu güzelleştirme gibi işlevleri bulunmaktadır. Bu çalışma anne sütünün Türk halk inançlarında ve hekimliğindeki işlevlerini göstermesi ve alandaki bu boşluğu gidermesi bakımından önemlidir.

Kırşehir sözlü kültüründe anne sütüne bağlı olarak geliştirilen umsuluk, çiğirt, ağan, ağız, firiz, alağaz, boğazcıl gibi kelimeler türetilmiştir. Bu durum Yahya Kemal Beyatlı’nın, “Türkçe ağızda annemin ak sütü gibidir” ifadelerini destekler niteliktedir. Çünkü anne sütü etrafında geliştirilen kelimeler her yönüyle yerli ve millîdir.

Lohusaların sütü ile memeli hayvanların anne sütü arasında işlevsel olarak benzerlik bulunmaktadır. Her iki sütün de hastalıklara karşı koruyucu olduğu ve belirli rahatsızlıkları tedavi etmede kullanıldığı belirlenmiştir.

Anne sütünün hastalıkları sağaltmada direkt olarak kullanıldığı, herhangi bir emle karıştırılmadığı gözlenmiştir. Yapılan pratiklerde ise anne sütünün vücuda ağız yoluyla alındığı ya da temas ettirildiği belirlenmiştir.

Teknoloji ve şehirleşmeyle bireylerin beklentileri ve yaşam şartları değişmiş bu da anne sütü etrafında teşekkür eden pratiklere de yansımıştır. Ancak geleneksel uygulamaların bir kısmı üzerinde tıp biliminde yapılan araştırmaların sonuçları, yöredeki bazı geleneksel pratikleri desteklemekte, bu da halk hekimliğinin modern tıbbın temelindeki yeri ve önemini göstermektedir. Bu bağlamda modern tıbbın anne sütünün halk hekimliğindeki kullanım alanlarına yönelmesi ve bu alanlar üzerine çalışmalar yapması gerekmektedir.

Yöredeki bazı geleneklerin sadece şekilsel olarak sürdürülmekte olduğu, kaynak kişilerin onların muhtevalarını unuttukları gözlenmiştir. Bu durum geleneğin ruhuna aykırı bir durumdur. Zira ceviz kabuğu cevizin verdiği faydayı veremeyecek bir süre sonra gereksiz görüldüğü için atılacaktır. Bu nedenle bu çalışmada, yapılan her pratiğin altındaki gerekçe açıklanmaya çalışılarak geleneğin aktardığı kültürel veriler koruma altına alınmıştır.

Tespit edilen pratiklerde anne sütünün şifasından, kutsiyetinden ve temizliğinden esinlenerek bebeklerin cinsiyetlerine, gelecekteki karakter ve huy özelliklerine dair tahminlerde bulunmaktadır.

Belirtilenlerden hareketle anne sütünün özelliklerinden dolayı annelere hayati sorumlulukların düştüğünü ve sağlıklı bebeklerin sağlıklı toplumların temelini oluşturduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Yapılan çalışma ile alandaki bir eksikliğe dikkat çekilmeye çalışılmış ve anne sütünün halk inançlarındaki ve hekimliğindeki işlevlerine dair sebep-sonuç ilişkisine dayalı bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Anadolu’daki ve Türk dünyasındaki anne sütü etrafında geliştirilmiş inanç ve uygulamalara dair yapılacak çalışmalarla belirtilen konu hakkında daha fazla bilgiye sahip olunacak ve alandaki bu eksiklik tamamıyla giderilecektir.

KAYNAKÇA

Acıpayamlı, Orhan (1962). "Anadolu'da Nazarla İlgili Âdet ve İnanmalar". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*. XX (1-1): 1-40.

Acıpayamlı, Orhan (1974). *Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Avcıoğlu, İlker (2023). "Türk Halk Hekimliğinde Anne Sütü". *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. (12): 393-403.

Beydili, Celal (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Yurt Kitap Yayın.

Çeber Turfan, Esin ve Akçiçek, Eren (2017). "Anne Sütünün Tarihçesi". *Anne Sütü ve Emzirme*. ed. Esin Çeber Turfan, Eren Akçiçek, Aysun Başgün Ekşioğlu. Ankara: Vize Basın Yayın. 39-50.

Çoban, Asuman, Kaynak Türkmen, M., Gürsoy, T. (2018). "Türk Neonatoloji Derneği Yenidoğan Sarılıklarında Yaklaşım, İzlem ve Tedavi Rehberi". *Türk Pediatri Arşivi*. (53): 172-179.

Çobanoğlu, Özkul (1997). "Kılavuz Kurt Motifinin Tarihsel Bağlamında ve Günümüz Alevî Bektaşî Tarikatlarındaki Yapısal ve İşlevsel Sürekliliği Üzerine Tespitler". *Kadri Eroğan Hacı Bektaş Veli Armağanı*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları. 165-173.

Çoruhlu, Yaşar (2000). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Dökmen, Üstün (2016). *İnsanın Korunakları Deriden Kültüre*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Duman, Mustafa (2012). "Bozkurttan Hızır'a Türk Halk Anlatmalarında Kılavuz". *Millî Folklor*. 24 (96): 190-201.

Durmuş, İlhami (2012). "Türk Kültür Çevresinde Dağlama Geleneği". *Millî Folklor*. (95): 114-121.

Ekti Genç, Rabia (2017). "Anne Sütünün Çocuk Sağlığı Açısından Önemi". *Anne Sütü ve Emzirme*. ed. Esin Çeber Turfan, Eren Akçiçek, Aysun Başgün Ekşioğlu. Ankara: Vize Basın Yayın. 81-95.

Ergin, Muharrem (2021). *Dede Korkut Kitabı 1-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Günşen, Ahmet (2001). *Kırşehir ve Yöresi Ağızları Sözlüğü*. Ankara: Ocak Yayınları.

Kalafat, Yaşar (2019). "Küçük Kavak Köyünden Bir Alkısı İnanç Tespiti". *Folklor Halkbilimi Dergisi*. (83): 18-19.

Kerziban, Yenal, Aluş Tokat, M., Serçekuş, P. (2014). *Anne Babalar için Doğuma Hazırlık- Sağlık Profesyonelleri İçin Rehber*. (ed. Hülya Okumuş ve Mete Samiye). İstanbul: Deomed Yayıncılık.

Oğuz, Öcal (2002) "Boz Atlı Hızır-Ren Geyikli Noel Baba İkileminde Türklerde Yılbaşı". *Küreselleşme ve Uygulamalı Halk Bilimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Osmanoğlu, Nurşen (2016). *Anne ve Çocuk Beslenmesi*. Ankara: Vize Basın Yayın.

Ebû Dâvud (2007). *Sünen-i Ebû Dâvud Tercemesi*. hzl. Abdullah Parlayan. C. 1. İstanbul: Konya Kitapçılık.

Sarpkaya, Seçkin (2015). "Dede Korkut Kitabı"nda Olağanüstü Tipler". *Milli Folklor*. 27 (107): 97-107.

Seyfeli, Mahmut (1995). *Kırşehir Halk Edebiyatı Folklor ve Etnografyası*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Yıldız, Havva (2022). *Altay, Tuva ve Hakas Destanlarında Tabiat Kültleri*. Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.

Yılmaz, Meltem (2008). *Palangıç Köyü Monografisi*. Yayımlanmamış Lisans Tezi. Kırşehir: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.

Yüksel, Didem ve Bal Yılmaz, H. (2020). "Emzirme ve Anne Sütünün Tarihsel Süreçteki Yeri". *İzmir Kâtip Çelebi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 6 (1): 71-76.

İnternet Kaynakları

URL-1: <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim Tarihi: 24.08.2023].

URL-2: https://tr.wikipedia.org/wiki/Ebers_T%C4%B1p_Papir%C3%BCs%C3%BC [Erişim Tarihi: 24.08.2023].

URL-3: https://www.habername.com/haber-molla-osman-kimdir-1633_16.htm [Erişim Tarihi: 24.08.2023].

Sözlü Kaynaklar

KK-1: Sevim Öztürk, 1961, Palangıç Köyü / Mucur, İlkokul, Ev Hanımı, 15.06.2019.

KK-2: Kiraz Yılmaz, 1963, Palangıç Köyü / Mucur, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, 15.06.2019.

KK-3: Erol Yılmaz, 1963, Palangıç Köyü / Mucur, Lise Mezunu, Şoför, 15.06.2019.

KK-4: Hülya Gömcü, 1977, Bayramuşağı / Mucur, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, 15.06.2019.

KK-5: Döndü Dağ, 1957, Mucur, İlkokul, Ev Hanımı, 14.06.2019.

KK-6: Şadiye Ceylan, 1959, Beşikli Köyü / Çiçekdağı, İlkokul, Ev Hanımı, 14.01.2018.

KK-7: Fatma Öz, 1958, Aşağı Homurlu Köyü/ Akpınar, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, 08.03.2018.

KK-8: Melek Topal, 1947, Aşağı Homurlu Köyü/ Akpınar, Tahsili Yok, Ev Hanımı, 08.03.2018.

KK-9: Hatice Mısır, 1971, Aşağı Homurlu Köyü/ Akpınar, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, 08.03.2018.

KK-10: Dilber Kömcü, (1930-2013), Palangıç Köyü / Mucur, İlkokul Üçe Kadar Tahsil Görmüş, Ev Hanımı, 20.02.2012.

KK-11: Ayşe Şahin, 1939, Saraycık Köyü / Merkez, İlkokul, Ev Hanımı, 15.04.2019.

KK-12: Elif Yıldırım, 1983, Karahıdır Köyü / Merkez, Ortaokul, İŞKUR Çalışanı, 15.04.2019.

KK-13: Fatma Türkyılmaz, 1969, Kaman, İlkokul, Ev Hanımı, 15.04.2019.

KK-14: Gül Seren, 1978, Boztepe, Lise, Ev Hanımı, 15.04.2019.

- KK-15: Hatice Kılıç, 1961, Kaman, İlkokul, Ev Hanımı, 20.05.2019.
- KK-16: Kıymet Gürler, 1962, Saraycık /Merkez, İlkokul, Ev Hanımı, 20.05.2019.
- KK-17: Zahide Şahin, 1978, Mucur, İlkokul, Ev Hanımı, 20.05.2019.
- KK-18: Zeynep Kartal, 1962, Boztepe, İlkokul, Ev Hanımı, 20.05.2019.
- KK-19: Emine Kartal, 1976, Çiçekdağı, İlkokul, Ev Hanımı, 15.04.2019.
- KK-20: Fatma Altıntaş, 1933, Kızılcaaköy / Özbağ, Tahsili Yok, Ev Hanımı, 15.04.2019.
- KK-21: Fatma Kara, 1969, Boztepe, Ortaokul, Ev Hanımı, 15.04.2019.
- KK-22: İkbal Aydın, 1984, Çiçekdağı, İlkokul, İŞKUR Çalışanı, 15.04.2019.
- KK-23: Meltem Yılmaz, 1986, Merkez, Akademisyen, 14.01.2018.